

Üniversite Personeli ve Aileleri için Afet Sonrası Psikososyal Destek Eylem Planı: Boylamsal İhtiyaç Belirleme Çalışmaları

Dr. Sonay Caner-Yıldırım

Erzincan Binali Yıldırım
Üniversitesi, Bilgisayar ve Öğretim
Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Erzincan

Prof. Dr. Taşkın Yıldırım

İnönü Üniversitesi, Psikolojik
Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı,
Malatya

Özet

6 Şubat 2023'te Türkiye'yi vuran 7,7 ve 7,6 büyüklüğündeki depremler, 11 ilde hasara ve dördünde büyük yıkıma neden olmuştur. Resmi tahminlere göre en az 50.000 kişi ölmüş ve en az 2,5 milyon kişi yerinden olmuştur. Büyük yıkımı yaşayan illerden biri, iki devlet üniversitesine ev sahipliği yapan 800.000'den fazla nüfuslu bir şehirdir. Bu şehirdeki tüm insanlar gibi üniversite çalışanları da bu yıkımdan büyük zarar görmüştür. Bu insanlardan bazıları yakınlarını, bazıları evlerini kaybetmiş ve bir kısmı da çeşitli psikolojik sorunlar yaşamış veya yaşamaya devam etmektedir. Felaketler, onları yaşayan ya da tanık olan insanlar üzerinde travmatik bir etki yaratabilmektedir. Afet yaşayan bireylerde akut veya travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete ve depresyon gibi psikolojik sorunlar görülebilmektedir. Bir kurum olarak üniversiteler, bir şehrin gelişime ve yeniliğe dönük yüzünü temsil etmektedir. Hâlihazırda meslekleri nedeniyle iyi oluşlarıyla ilgili çeşitli sorunlarla karşı karşıya olan akademisyenler başta olmak üzere üniversite personeli için deprem felaketinin olumsuz psikolojik etkilerinin ivedilikle ele alınması önemlidir. Bu nedenle, deprem felaketinden etkilenen yaklaşık 6500 çalışanı olan bir üniversitede psikososyal destek önlemlerine yönelik bir eylem planı oluşturulmuş ve bu plan doğrultusunda faaliyetler başlatılmıştır.

Bu çalışma, deprem felaketinden etkilenen üniversitenin eğitim fakültesi personelinin genel sağlık durumlarına ve öncelikli ihtiyaçlarına odaklanarak, depremin 1. ayında, afet sonrası

psikososyal eylem planı başlatılmadan önce ve 6. ayında, yani afet sonrası psikososyal eylem planının beşinci ayında, yürütülen çalışma bulgularını cinsiyet ve zaman değişkenlerine göre kıyaslamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda hazırlanan anket, demografik bilgiler ve genel sağlık anketine (GSA) yer verilmiştir. Demografik bilgiler bölümünde cinsiyet ve yaş bilgileri toplanmıştır. GSA, psikolojik durumları belirlemeye yönelik 28 maddeden oluşan bir tarama aracıdır ve somatik belirtiler, anksiyete ve uykusuzluk, sosyal işlev bozukluğu ve şiddetli depresyon olmak üzere dört alt boyuta sahiptir.

Depremin 1. ayında toplam 62 katılımcı ankete yanıt vermiştir. Bu katılımcıların 30'u erkek, 32'si kadın olarak kaydedilmiştir. Ölçek puanlarının 1 (genel durumdan daha iyi), 2 (genel durum gibi), 3 (genel durumdan daha kötü) ve 4 (genel durumdan çok daha kötü) olarak belirlendiği ve yüksek puanların daha olumsuz psikolojik belirti anlamına geldiği genel sağlık anketi sonuçlarına göre; 1. ayda erkeklerde somatik belirtiler ortalama 2.11, kadınlarda ise 2.68 olarak belirlenmiştir. Anksiyete ve uykusuzluk durumunda erkeklerde ortalama 2.61, kadınlarda ise 3.23; sosyal işlev bozukluğunda erkekler için ortalama 2.71, kadınlar için 2.89; ve şiddetli depresyonda erkekler için ortalama 1.74, kadınlar için 1.90 olarak tespit edilmiştir. Depremin 6. ayında ise toplam 46 katılımcı ankete yanıt vermiştir. Bu katılımcıların 22'si erkek, 24'ü kadın olarak belirlenmiştir. 6. ayın genel sağlık anketi sonuçlarına göre; erkeklerde somatik belirtiler ortalama 1.86, kadınlarda ise 2.33 olarak kaydedilmiştir. Anksiyete ve uykusuzluk durumunda erkeklerde ortalama 2.28, kadınlarda ise 2.82; sosyal işlev bozukluğunda erkekler için ortalama 2.27, kadınlar için 2.44; ve şiddetli depresyonda erkekler için ortalama 1.49, kadınlar için 1.68 olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, 6. ayda her iki cinsiyet grubunda da belirtilerin hafif bir azalma gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, erkeklerde en büyük azalma sosyal işlev bozukluğunda, kadınlarda ise somatik belirtilerde gözlemlenmiştir.

İlk ayda, afet sonrası psikososyal destek programı başlatılmadan önce yapılan ankette, katılımcıların büyük bir kısmının somatik belirtiler, anksiyete, uykusuzluk, sosyal işlev bozukluğu ve şiddetli depresyon gibi psikolojik sorunlar yaşadığı görülmüştür. Ancak, depremin 6. ayında, yani psikososyal destek programının uygulanmaya konmasının beşinci ayında, yapılan anket sonuçlarına göre bu belirtilerde hafif bir azalma gözlemlenmiştir. Ancak, 6. ay anketini yapmadan hemen önce yaşanan 5 şiddetli civarında 3 depremin, katılımcıların psikolojik durumları üzerinde olumsuz bir etkiye bulunmuş olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Bu yeni depremler, zaten travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete ve depresyon gibi psikolojik sorunlar yaşayan bireylerin

durumunu daha da kötüleştirebilme potansiyeline sahiptir.

Depremler gibi büyük doğal afetlerin, bireylerin psikolojik sağlığı üzerinde uzun vadeli etkileri olabilir. Bu çalışmanın sonuçları, afet sonrası psikososyal destek programlarının, bireylerin psikolojik sağlığını iyileştirmede önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Özellikle, depremin ardından ilk ayda yaşanan yüksek psikolojik belirtilerin, destek programının beşinci, deprem sonrası 6. ayın yaşandığı zaman diliminde azaldığı görülmüştür. Belirtildiği üzere, depremin 6. ayında yaşanan yeni depremler, bu iyileşme sürecini olumsuz etkilemiş olabilir. GSA verilerine göre hafif ancak anlamlı iyileşmenin depremlerin yaşanmadığı durumda daha yüksek seviyelerde olabileceği beklenebilir. Hem elde edilen iyi oluş düzeyindeki artış hem de hala devam etmekte olan depremler ve yaşanan yüksek şiddetli depremlerin yıkıcı sonuçları üniversiteler gibi şehirlerin kültürünü belirleyen büyük kurumların, afetlerin ardından personellerinin psikolojik sağlığını desteklemek için proaktif adımlar atmasının önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, bu tür programların, afet sonrası toplulukların iyileşme sürecini hızlandırmada kritik bir rol oynayabileceğini de göstermektedir. Ancak, afet sonrası yaşanan yeni depremlerin, bu tür destek programlarının etkinliğini nasıl etkilediğini daha ayrıntılı incelemek gerekmektedir.